

גישור במשפחה: אפיון, ייחוד, ולמי הוא מתאים*

ד"ר אורנה כהן**

נעמי דטנר***

אהרון לוקסנבורג****

סכסוכים במעמד אישי שונים במאפייניהם מכל סכסוך אחר המוכר לנו. האדם השרוי בתהליך גירושין מתמודד עם מערך של משימות הכוללות מרכיבים ערכיים, משפטיים, כלכליים, משפחתיים, בינאישיים, רגשיים ואינטימיים. החוויה המתוארת והמוכרת היא של לחץ, בלבול, רגשות אשמה, כעס ואמביוולנטיות. נבחין בפיתוח תלות זמנית באנשי מקצוע שסייעו לאדם במצוקה להתמודד עם המצב החדש. כל אלו עלולים לשחוק את יכולת העמידות של האדם הבוגר. באופן פרדוכסלי, בתקופה זו של החיים, אנשים נדרשים להשתמש באינפורמציות חדשות ולקבל החלטות משמעותיות, לחייהם ולחיי ילדיהם מול "שותפים" עמם הם בקונפליקט ועמם עליהם להגיע להסכמה על הגירושין ועל תנאיהם.

מטרת מאמר זה להאיר שתי סוגיות עיקריות: הראשונה, לאפיין ולייחד את הגישור לגירושין כדרך ליישוב סכסוך במשפחה, תוך דגש על סוגיות של הורות. השנייה, להציע קווים מנחים כלליים, הידועים בספרות התיאורטית והמחקרית העשויים לסייע לאנשי מקצוע מתחום המשפט ומתחום בריאות הנפש להעריך האם ניתן להפיק תועלת מרבית מתהליך הגישור בגירושין.

אפיון וייחוד הגישור במשפחה

הדפוס ה"מסורתי" שבו נוהגים להתמודד עם הקונפליקטים הבלתי נמנעים בגירושין, הוא פנייה מיידיית למערכת המשפטית, כדי שזו תתערב בסכסוך ותיגאל את המעורבים מתחושת המבוי הסתום, האין אונות הזמנית, אליה נקלעו. הציפייה מהמערכת המשפטית היא שתקבע חד משמעית מי ה"צודק". בנקודה זו יתרכז המאמץ של כל אחד מבני הזוג להוכיח שעמדתו היא ה"נכונה"

---

* הערות השוליים אינן כוללות את כל האסמכתאות וההפניות שהופיעו במאמר המקורי, וזאת משיקולי עריכה.

המעוניין ברשימה המלאה יכול לפנות למערכת ויקבל את הנוסח המקורי.

** בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל-אביב.

*** המרכז הארצי לגישור וליישוב סכסוכים, משרד המשפטים.

**** מרכז לייעוץ משפחתי והסדרי גירושין בהסכמה, תל-אביב.

ועמדת בן הזוג השני לא צודקת, לעתים אף "הרסנית" לילדים ובלתי מתקבלת על הדעת. מכאן, קצרה הדרך לכניסת בני הזוג למערכת של הכפשות והסלמה טוטאלית של מערכת היחסים ביניהם. הסלמה אשר תקשה בעתיד על כינון שיתוף פעולה הנדרש כהורים (Arbuthnot & Kramer)¹. מחקרים שנערכו בארה"ב בשני העשורים האחרונים מצאו שהתדיינות במערכות המשפטיות גורמת להסלמת הקונפליקט בין המתדיינים ומגבירה את הטרואומה של בני הזוג. תוצאה בלתי נמנעת של המאבקים המשפטיים, הינה התבזות הדדית של בני הזוג ופגיעה קשה בילדיהם (Stull & Kaplan). ה"גישור" כגישה יעוצית נועד לשמש כאלטרנטיבה להתמודדות עם הסכסוך במאבקים משפטיים מתישים.

תהליך הגישור מציע מסגרת להידברות בין בני זוג בתהליך גירושין, במטרה לנסות ולהגיע להסכמה בכל הנושאים השנויים במחלוקת. המגשר, כצד שלישי נייטרלי, מלווה את בני הזוג בכל השלבים של התהליך. בסיוע המגשר מגדירים בני הזוג באופן שיטתי את הנושאים לדיון: החלטה על גירושין/פירוד, קשרי הורות לאחר הגירושין, תשלומי מזונות, חלוקת רכוש, הסדרים ממוניים ועוד.

על פי תפישתנו, תהליך הגירושין הינו רגשי במהותו וטומן בחובו אספקטים משפטיים, ולא הליך משפטי עם אספקטים רגשיים. הדגש השונה הוא זה שיוצר אפשרות להתמודד עם הקונפליקט הבין-אישי, מהמורכבים ביותר שמכירה החברה. דרך יעילה, שומרת על עקרונות של הומניות, שליטה של הפרט על החלטות הקשורות בעתידו ועתיד ילדיו ומאפשרת לבני הזוג לנהל את "פרוייקט הגירושין" של עצמם בעצמם, תוך הסתייעות ב"קביים" זמניים בדמותו של המגשר. בדרך כלל, נכנסים בני הזוג לתהליך הגישור תוך כוונה לשכנע את המגשר, ובאמצעותו את בן הזוג השני, שעמדת בן הזוג האחד עדיפה על עמדתו של השני ויותר מכך, שעמדת בן הזוג מנוגדת לרווחת הילדים. הבחירה בתהליך הגישור נעשתה אומנם כדי למנוע מאבק משפטי מתיש, אך למעשה חלק מדפוסי המאבק המאפיינים את השיטה האדברסרית חודרים למפגשי הגישור הראשונים. בשלב זה של התהליך בני הזוג מגיעים לעתים עם עמדות מבוצרות סביב ההסדרים המועדפים על ידם בנושאים השונים. הצהרה על עמדות חד משמעיות ובעקבות זאת הצהרה על עמדות שכנגד לא פחות חד משמעיות, גורמת לבני הזוג לכבול זה את ידה של זו ולהיפך, כשהתוצאה היא התחפרות הדדית בעמדות נוקשות, מבלי יכולת להגיע לבסיס הידברות עניינית. מטרתו המיידית של תהליך הגישור הינה לגרום לבני הזוג לנטוש את עמדותיהם המבוצרות, שנוצרות במהלך ויכוחים והתנצחויות שהיו נחלתם בטרם התחילו את תהליך הגישור. לכן ייחודו של תהליך הגישור במשפחה: לצד הצורך ביישוב הסכסוך הכלכלי, שבמהותו מגדיר ומסכם את תקופת חי השיתוף ונועד ליצור הפרדה ברורה ומוחלטת, מחויבים בני הזוג לתת מענה לשאלה עתידית חדשה:

“כיצד תאופיין ההורות אחרי הגירושין?”

שאלה מרכזית זו בניסוחה הנוכחי אינה עומדת על הפרק, בדרך כלל, בשלב המאבק של תהליך הגירושין. בני הזוג הנתונים במאבק של אינטרסים מנוגדים נוטים לעתים, להשליך את דפוסי החשיבה של המאבק מהתחומים הכלכליים לנושאים הקשורים בגידול הילדים. כלומר, גם כאן עומדים זה מול זה בעלי אינטרסים מנוגדים ולא הורים לילדים משותפים. כיוון שכך, אופיו של הדיון בסוגיות העקרוניות והיום יומיות הקשורות לגידול הילדים, הופך להיות גדוש בהטחות אשמה והערות בטרטות של כל אחד מבני הזוג על טיב ההורות של בן הזוג השני. יותר מכך, כל מעורבות בלבדית של אחד ההורים עם הילדים נתפשת על ידי ההורה השני כדחיקתו לקרן זוית ושליטת הורותו שלו. בסיטואציה זו בן הזוג אינו מקבל מצב בו בן הפלוגתא שלו זוכה לעדיפות כלשהי, גם אם הנהנים העיקריים מכך יהיו ילדיהם. במצב זה אין לבני הזוג בסיס משותף לדיון, אלא במה נוספת לניגוח. המגשר יכול בסיטואציה זו לשמש כבמאי המנתב את בני הזוג לשנות את בסיס המחזה ולהציע בסיס משותף אחר לדיון (Cohen, Dattner & Luxenburg)³ ואולי כעת יש מקום לשאלה **כיצד יממש כל אחד מבני הזוג את הורותו, מבלי לפגוע במימוש הורותו של ההורה השני?**

שאלה זו, המנוסחת באופן סימטרי במושגים של צרכים ואינטרסים, יכולה לפתוח פתח ליצירת בסיס משותף לדיון בשאלות הקשורות לגידולם והתפתחותם של הילדים. המגשר, באמצעות הגדרה מיוחדת של הבעיה (Reframing), מצפה לשנות את נקודת המבט המושגית והרגשית, אשר על פיה פועלים בני הזוג, במצב הנתון, ולהעבירם למסגרת ההולמת במידה שווה, או אפילו טובה יותר, את העובדות של אותו מצב ממשי, ובכך לשנות את משמעותו. יעילות הדרך של ה"הגדרה מחדש" היא בעובדה, שברגע שתופשים את השתייכות הנושא למסגרת אלטרנטיבית, קשה לחזור למלכודת ולמצוקה אשר באה לידי ביטוי בהשקפה הקודמת.

כיצד מיושמת דרך התערבות זאת בגישור, בנושא שלפנינו **בתכנון שותפות בהורות?** לדוגמה: שאלה של הסדרי ראייה בסגנון של מאבק, "מתי יבקר ההורה שאינו משמורן את הילדים?" הורה זה נתפש בהקשר שלילי, כפחות ערך, כ"מבקר" בלבד. המגשר מגדיר קושי זה מחדש: "עם מי שוהים הילדים, מתי, כמה ואיך..."

המגשר מסייע להורים, שאינם כבר בני זוג, להגיע למצב בו יוכלו לתכנן ולממש את הורותם לאחר הגירושין. לאור המערבולת הרגשית בו שרויים בני הזוג, המגשר נותן לגיטימציה לקשיים של כל אחד מההורים, מאפשר הבעת רגשות, יוצר אוירה הולמת לניהול תהליך קבלת החלטות בין

ההורים, מגדיר מחדש עם בני הזוג את הנושאים לדיון ומנסה להגיע לראיית האינטרס המשותף של הילדים בהתאם לגילם ולצורכיהם, ולמציאת איזון עם השונות בסגנון ההורות האישי. יחד עם כל יתרונותיה של הגישה, ראוי לציין כי הגישור אינו נותן מענה לכל מגוון הזוגות השרויים בהליכי גירושין. הספרות מצביעה על מספר מימדים העשויים לתת תמונה וקווים מנחים לאנשי המקצוע אשר יאפשרו להם סינון מקדים וראשוני לגבי יכולת זוגות להנות מתהליך של גישור לגירושין. מפאת קוצר היריעה נתאר את הבולטים ביניהם. עקב מורכבות קונפליקט הגירושין והטבע האנושי, יש מקום לראות אלמנטים אלו ברצף, עם גוונים, לזהות טווח של שונות בתוך כל קטגוריה, כמו גם הצלבה ושילוב בין קטגוריות (לפירוט רחב של טיפוסים זוגות השרויים בתהליך הגירושין, על פי המימדים שיפורט להלן, (Cohen, Luxenburg, Dattner & Matz, in press)⁴.

מימדים כלליים וראשוניים להערכה מי יכול להפיק תועלת מתהליך גישור

1. מחויבות לגירושין: נמצא כי קיימים הבדלים משמעותיים בין זוגות שהחלטתם איתנה, והם נכונים ויכולים לפעול למימוש הגירושין, לעומת אלו המתקשים מסיבות שונות לממש את התהליך. הבדלים אלה קשורים בסיבות רגשיות ואישיותיות שונות ומגוונות, שעיקרן מקרים בהם אחד מבני הזוג מסרב לקבל את החלטת האחר להתגרש ורואה לשמור את בן הזוג בקרבתו, או כאשר אחד מבני הזוג או שניהם אמביוולנטיים לגבי הצעד הסופי של העזיבה, או מאוד חרדים מהאפשרות להיוותר לבדם (Sprenkel & Storm)⁵. במצבים אלה תהליך הגישור עשוי לעלות על שרטון ולא להגיע לידי מימוש.

2. התדיינות משפטית קודמת: היסטוריה של התדיינות משפטית קודמת ומאבקים לאחר הפרוד מבשרים רעות לתהליך הגישור. התנסויות קודמות עם עורכי דין, צווי בית משפט והופעות בבית המשפט נושאים בחובם סכנה להקשחת עמדות, הגברת כעסים והסלמת הקשיים להידברות בין בני הזוג (Kelly, Gigy & Hausman)⁶. על אף דעה רווחת זאת, נבחין במצבים בהם בני הזוג שחוקים מהמאבק המשפטי, מתעשתים, ומוכנים לסיים אף נושאים ספציפיים באמצעות הליך הגישור.

3. יחסים זוגיים: ככל שהיחסים בין בני הזוג מתוחים ועוינים יותר, וככל שגוברת עוצמת הקונפליקט, כך פוחתת ההסתברות להצלחת הגישור (Pearson)⁷. אי היכולת לשתף פעולה, אלימות פיזית ודפוסים הרסניים של ניהול קונפליקטים, מובחנים באופן חוזר ונשנה בספרות כהתוויות נגד לגישור. אלימות במשפחה מטילה ספקות מיוחדים לגבי היעילות של גישור בגירושין. עניין זה זכה למקום מרכזי בספרות לגבי גישור בשנות התשעים, עם טיעונים מוצקים בעד ונגד גישור במצבים אלו. הטיעונים כנגד גישור מתמקדים בפגיעות המיוחדת של נשים שסבלו מהתעללות פיזית, חוסר האיזון הניכר ביחסי הכוחות בין גבר אלים ואישה נפחדת, מניפולטיביות של הבעל המכה וקיומה

של סתירה אינהרנטית בין שימוש באלימות והסכמה חופשית אותה מחפשים בגישור. מחייבי הגישור במצבים אלו טוענים כי הוא יכול לפעול כאשר המגשר מקבל הכשרה מיוחדת ונוקט באמצעי הגנה שיאפשרו לאשה להשמיע את קולה ולהתחזק בתוך התהליך, וכאשר הגישור ממושך מהרגיל ומתמקד בתקשורת. יש המרחיקים לכת וטוענים כי גישור יכול לפעול להעצמת כוחה של האישה שסבלה מהתעללות להפחית אלימות לאחר הגירושין (Ellis & Stuckless)⁸. בתוך נמצאים הטוענים כי התאמת זוגות בעלי עבר של אלימות במשפחה לגישור תלויה בסוג האלימות. אלימות הדדית, ואלימות שנגרמה כתוצאה מטראומת הגירושין, נוחים להשפעת גישור ואילו גברים מכים, והמאובחנים כחולי נפש על פי ההגדרה החוקית, יתכן ואינם מתאימים לדרך התערבות זו. בצד הטיעונים הללו, ⁹Pearson מצא שמרבית נסיונות הגישור להסדרי גירושין במקרים של אלימות במשפחה הסתיימו בין אם על ידי פונים שעברו תהליך העצמה וסרבו להסדרים שנתפסו בעיניהם בלתי הוגנים וככאלו שאינם מספקים להם הגנה, ובין אם על ידי מגשרים שבחרו שלא להטיל מעמסה נוספת על תהליך ההגנה העצמית של פונים שלא הועצמו.

4. תקשורת בין בני הזוג: אופי התקשורת בין בני זוג, מהווה אינדיקציה טובה לעוצמת הקונפליקט בו הם שרויים וציפיותיהם מהמגשר. מגשרים לגירושין מציינים את יכולת הצדדים לתקשר בברור, בישירות ובפתיחות, כמנבא עיקרי להצלחת התוצאות. הטיפולוגיה של Weingarten & Leas¹⁰ לזוגות בקונפליקט מצביעה על כך שתקשורת לא ברורה מטעמים הגנתיים ותקשורת מעורפלת ומניפולטיבית, המהווה חלק מאסטרטגיה המכוונת לניצחון, התקפות אישיות והאשמות - כל אלו עלולים להקשות על הצלחתו של תהליך גישור יעיל. בכל מקרה, ההסתברות להצלחת הגישור במצבים של תקשורת מבולבלת ומבלבלת נמוכה ביותר.

5. מחויבות לילדים: פעמים רבות נמצא שדאגה לרווחת הילדים משפיעה באופן חיובי על תוצאות הגישור לגירושין (Burrell, Narus, Bogdanoff, & Allen)¹¹. כך גם עמדות משותפות לגבי גידול ילדים וביטחון הדדי במסוגלות הורית. לעומת זאת, הפרוגנוזה לגבי זוגות החלוקים משמעותית ביניהם לגבי צרכי הילדים ודרך חינוכם, אם מהותית או כטקטיקה, אינה מנבאת הצלחה בגישור. נמצא כי אינדיקציות לכך שזוגות הורים שבחרו בגישור היו מעוניינים יותר בהפחתת עוינות ושיפור התקשורת, כדי לאפשר שותפות אורכת טווח מתמשכת כהורים. זאת, לעומת זוגות שבחרו בגירושין אדורסריים.

המימדים המתוארים מתמקדים במאפייני היחסים הנוכחיים של בני הזוג המתגרשים. קווים אלה אינם כוללים מאפיינים אישיותיים, כגון רמות אגרסיה והפרעות פסיכיאטריות, הנחשבים כהתוויות נגד גישור ואף לא בדיקת מיומנויות ויכולת למשא ומתן, הנחשבים כבעלי השפעה חיובית.

סיכום

גישור לגירושין הינה דרך התערבות ייחודית בקרב מתדיינים בתחום המעמד האישי. הגישור מתאים במיוחד בין בני פלוגתא, במצבים בהם מעורבים בסכסוך הילדים, וכאשר יש לתת את הדעת על אופי יחסי ההורים המתמשכים ותכנון ההורות אחרי הגירושין. הליך זה מתאים במיוחד לזוגות אשר מסוגלים להיפרד רגשית, הוא יעודד הידברות ביניהם באשר לתנאי הגירושין וההורות. ההליך אף מתאים לזוגות אשר אמנם חשדניים האחד כלפי השני, חוששים להיפגע ולכודים במאבק כוח, או אינם סימטריים באשר לרצונם בגירושין, אך יחד עם זאת חשים עצמם מחוייבים לרווחת ילדיהם וגם מסוגלים לחשוב על עתידם ולא רק כיצד להרע לבן זוגם. לעומת זאת, אנו מסופקים לגבי תוצאות הגישור לכלל תנאי הגירושין ואפילו לחלקם, במקרים בהם העימות חריף ביותר, כאשר יתכן שהגישור משמש כאמצעי טקטי בהליך הגירושין או בהליך פלילי, או שההליך התדרדר לאלימות קשה ונראה כי הסלמה במצב, תסכול, וקשיים אישיים אינם מאפשרים לתת אחד לשני את "חופש הגירושין".

הערות שוליים

1. Arbuthnot, J. Kramer, K., Effects of Divorce Education on Mediation Process and Outcome, (1998) 15 Mediation Quarterly 199-213.
2. Stull, D. & Kaplan, N., The Positive Impact of Divorce Mediation on Children Behavior. In: J.A. Lemmon (Ed.), New Insights into Family Mediation, (1987) 18 Mediation Quarterly.
3. Cohen, O., Dattner, N., Luxenburg, A., Planning Parenthood in the Divorce Transition – Through Mediation, (1996) 24 The American Journal of Family Therapy 181-189.
4. Cohen, O., Dattner, N., Luxenburg, A., Matz, D.E., Suitability of Divorcing Couples to Mediation: A Suggested Typology, The American Journal of Family Therapy (in press).
5. Sprenkle, D.H. & Storm, C.L., Divorce Therapy Outcome Research: A Substantive and Methodological Review, (1983) 9 Journal of Marital and Family Therapy 238-258.

6. Kelly, J.B., Gigy, L. & Hausman, S., Mediated and Adversial Divorce: Initial Finding from a Longitudinal Study, In: J. Falberg & A. Milne (Eds.), *Divorce Mediation: Theory and Practice*, (New York, Guilford, 1989) pp. 453-473.
7. Pearson, J., The Equity of Mediated Divorce Agreements, (1991) 9 *Mediation Quarterly* 179-197.
8. Ellis, R., Stuckless, W., *Mediating and Negotiating Martial Conflicts*, (New York, Sage, 1996).
9. הי"ש 7 לעיל
10. Weingarten, H. & Leas, S., Levels of Marital Conflict Model: A Guide to Assessment and Intervention, (1987) 58 *American Journal of Orthopsychiatry* 407-417.
11. Burrell, N.A., Narus, L., Bogdanoff, K., Allen, M., Evaluating Parental Stressors of Divorcing Couples Referred to Mediation and Effect on Mediation Outcomes, (1994) 11 *Mediation Quarterly* 339-352.